
Recenze

Tomáš Hříbek: *Obrana asistované smrti*

Praha, Academia 2021. 360 s.

Diskuse o přípustnosti eutanazie je nepochybně jedním ze sporů, který probíhá v našem současném veřejném prostoru a který vyvolává vášně, jež je ovšem třeba z praktických důvodů dovést k rozuzlení. Na jedné straně stojí lidé, kteří pokládají legalizaci eutanazie za návrat k praktikám hitlerovského Německa, na straně druhé jsou ti, kdo mají pocit, že by se jim žilo mnohem lépe, kdyby věděli, že budou mít konec svého života za jakýchkoli okolností ve svých rukách. Eutanazie je tak téma pro teology, lékaře i filosofy – ale zvláště ty poslední jmenované v něm bylo dosud slyšet méně, než by bylo třeba. Myslím, že tato situace se dramaticky mění knihou Tomáše Hříbka – v ní jsou problémy kolem eutanazie z filosofického hlediska rozebrány do takové hloubky a s takovou znalostí historického i systematického kontextu, že ji nepřijde v žádné z následujících diskusí na toto téma pomítnout. Hříbek ovšem není nestranný, v knize se hlásí k *legalizaci* eutanazie. Ale i to je, myslím, vzhledem k tomu, že u nás zatím zaznělo jenom velmi málo hlasů pro (zatímco hlasů proti, rekrutujících se především z kruhů věřících, je mnohem více), potřebná věc.

Medicína dělá v posledních desetiletích úžasně pokroky. Umí si poradit s problémy, které byly ještě nedávno neřešitelné, a to je samozřejmě skvělé. Mnoho lidí, kteří by ještě před nedávnem zemřeli, může dál žít plnohodnotný život. Je tu ale i jistý vedlejší efekt: při životě jsou udržováni lidé, jejichž život již nestojí za nic a kteří se už jen trápí. Abych předešel nedorozumění: samozřejmě netvrdím, že všichni tito lidé žít nechtějí. Jistě jsou mezi nimi ale i tací, pro které je jejich život takovým utrpením, že by pro ně smrt byla vysvobozením; a myslím, že jich bude stále přibývat. Běžným bohužel začíná být to, že člověk je na konci svého života nucen přežívat zbaven soběstačnosti i důstojnosti. Někdo tohle možná přijímá, či dokonce vítá (třeba jako projev toho, že na něj nějaký ten jeho bůh myslí?), já se ale domnívám, že jakkoli je tento vedlejší účinek medicíny nevyhnutelný, neměli bychom před ním strkat hlavu do písku a měli bychom vzít vážně otázku, proč lidem nepomáhat od utrpení způsobem, který oni sami považují za nejlepší.

Položme si nyní zásadní otázku: Co je vlastně cílem medicíny?

Mohli bychom snad říci: *Lékaři zachraňují životy*. Tato věta vyznívá jako samozřejmost; jistě, zachraňují. Je to ale to hlavní, co dělají? Není to asi „hlavní“ ve smyslu „nejobvyklejší“ – lékaři nám často pomáhají s obtížemi, které přímo nesouvisí se

záchranou života. Ale je to to „hlavní“ ve smyslu „nejdůležitější“? Tady máme asi tendenci přisvědčit. (A mnohým z nás asi vytanou na mysli obrázky covidových oddělení, kde lékaři – a ostatní zdravotnický personál – o životy pacientů doslova bojují.)

Mohli bychom snad také říci: *Lékaři nám pomáhají zbavit se utrpení*. I tohle ní docela samozřejmě – a pokud budeme slovo „utrpení“ chápat dostatečně široce, tak bychom snad i mohli říci, že to je to „hlavní“, co lékaři dělají i ve smyslu „nejobvyklejší“. Je to nicméně hlavní i ve smyslu „nejdůležitější“? Právě jsme sice konstatovali, že nejdůležitější je zachraňování životů, ale je to snad neslučitelné se zbavováním lidí utrpení? Pokud řekneme, že smrt je utrpení, a že je dokonce vrchol všeho utrpení, pak bychom mohli konstatovat, že hlavním cílem medicíny je zachraňování životů a dalším pak pomoc od utrpení.

Jenomže právě toto můžeme říci jenom stěží. Smrt můžeme těžko nazvat utrpením, protože utrpení je něco, co prožíváme, a jak víme už od antiky, *dokud jsme tady my, není tu smrt, a když je tu smrt, nejsme tu už my*. Co je ale podstatnější: záchrana života a pomoc od utrpení se někdy mohou dostat do rozporu. Má-li někdo těžko utišitelné bolesti, je-li zcela odkázán na pomoc ostatních, je-li mu špatně a není-li naděje, že mu bude lépe, může pro něj být život nesnesitelným utrpením a jeho záchrana jenom prodlužováním toho utrpení. Co pak s tím? Máme zachraňovat jeho život (třeba i proti jeho vůli), nebo ho máme nechat zemřít (či mu s tím i aktivně pomoci)?

Takové otázky si jsou někteří lékaři nuceni klást. A odpověď na ně samozřejmě není lehká – takže by bylo skvělé, kdyby jim s ní dokázali poradit nějací odborníci. Jenomže kdo jsou tady odborníci? Z toho, co se děje v našem veřejném prostoru, by se mohlo zdát, že to jsou lidé, kteří se opírají o nějakou náboženskou doktrínu – a vzhledem k naší zeměpisné délce a šířce jsou to křesťané, zejména katolíci. Jejich odpověď je pak předvídatelná: mají takřka v popisu práce nám říkat, že zkrátit někomu život není přijatelné. Ale dostáváme se tak do poněkud paradoxní situace: v jedné z nejsekulárnějších zemí světa je za odbornou kvalifikaci považováno katolické vyznání.

Je jasné, že fakt, že něco říkají věřící či funkcionáři církve, ještě neznamená, že to je špatně. Jde ale o to, že diskuse o tomto tématu trpí tím, že to mnoho lidí bere tak, že právě oni jsou v této otázce na slovo vzatými odborníky, takže jejich radami je třeba se řídit. Myslím si, že kniha Tomáše Hříbka může tuto situaci podstatným způsobem změnit, protože problematiku eutanazie rozebírá ve velmi širokém filosofickém kontextu. A autor v ní hájí stanovisko protichůdné tomu náboženskému: ano, někdy je dobře někomu pomoci ukončit život a nenechat ho (nebo ji) nesmyslně trpět.

Netvrdím, že filosof je povolán dát na otázku po přípustnosti eutanazie autoritativní odpověď – myslím si totiž, že etická rozhodnutí tohoto druhu nejsou takové povahy, aby nám nějaký odborník mohl říci, jak je to „správné“. Nikdo z nás nesejme odpovědnost za to, jak se v jednotlivých případech rozhodujeme; a přijetí expli-

citních pravidel takového rozhodování je věc „politická“. Někdo nám ale může pomoci osvětlit předpoklady a důsledky takových rozhodnutí, objasnit pojmy, v nichž daná dilemata formulujeme, a tak skutečně pochopit, o co tu jde. A to je to, co si klade za cíl (dobrá) filosofie; a to je také to, co najdeme v Hříbkově knize.

Hříbek začíná svou exegezi hledáním odpovědi na otázku, jestli je smrt skutečně špatná – tak špatná, že je horší než jakákoli forma života. Jeho odpověď (ke které dospívá, tak jako v případě všech odpovědí, které ve své knize nabízí, po velmi důkladném zvážení argumentů pro a proti, jež lze najít v historii filosofie) je ta, že tomu tak není. Smrt, která je ukončením života, v němž nás nečeká už nic jiného než nesnesitelné utrpení, špatná není. Nepříjatelnost eutanazie tedy nelze odvozovat od bezvýhradné nepřijatelnosti zkrácení života.

Dalším pojmem, který Hříbek rozebírá, je pojem sebeusmrcení (kterému dává přednost před zatíženým termínem sebevraždy). I tady dospívá po pečlivém zvážení k závěru, že sebeusmrcení není možné považovat za morálně nepřijatelné: může-li být někdy smrt dobrá ve srovnání s utrpením, na které se už omezuje můj život, může být mé přivození vlastní smrti nejenom racionální, ale i morálně nenapadnutelné. A odtud je už jenom krok k tomu, abychom řekli, že morální může být i to, když mi s tím někdo pomůže.

Tím se dostáváme k ústřednímu tématu knihy, k eutanazii. Poté co probral všechno to, co už náš zákon připouští a co se tak či onak eutanazii blíží (jako je ukončení „marné léčby“), Hříbek odůvodňuje, proč to nestačí a proč bychom měli chtít uzákonění skutečné eutanazie. Filosofická odůvodnění, která podrobně probírá, jsou především tři: autonomie, prospěch a parita.

Odůvodnění vycházející z autonomie zní, zjednodušeně řečeno, takto: člověk je autonomní bytost, a jako takový by měl mít právo si o svém osudu rozhodovat sám; takže jestliže někdo chce zemřít, měli bychom – už z respektu k jeho autonomii – jeho volbu nejenom respektovat, ale případně mu ji i pomoci naplnit. Hříbek ovšem připouští, že tento argument není úplně pádný a je k němu možné mít některé opodstatněné výhrady. (Mnoho lidí, pod vlivem nemoci či stáří, ztrácí schopnost se zodpovědně rozhodovat, a tedy uplatňovat svou autonomii.)

Podstatnější je odůvodnění, ve kterém jde o prospěch toho, kdo má být usmrcen. To je vlastně velmi jednoduché: jestliže je pro člověka smrt lepší než utrpení, které je nevyhnutelně před ním, bude pro něj prospěšné, když mu život pomůžeme zkrátit. Tento argument je samozřejmě nasnadě od chvíle, kdy připustíme, že smrt může být lepší než některé formy života, což je ovšem myšlenka, kterou nám zapovídá většina náboženství. (Tím hůře pro náboženství, chtělo by se mi říci.)

Poslední z Hříbkových argumentů, které uvádí ve prospěch eutanazie, vychází z parity. Toto odůvodnění říká, že eutanazie není morálně problematictější než některé z věcí, které jsou již legální a jsou provozovány. O co horší je, když někomu aktivně pomůžeme umřít, než když ho necháme zemřít třeba tak, že přerušíme jeho „marnou“ léčbu? Zdá se sice, že v těchto případech existuje rozdíl mezi aktivním

způsobením a pasivním nezabráněním, avšak ten se při bližším zkoumání ukazuje jako přinejmenším problematický.

Hříbek v knize probírá ještě mnoho dalších aspektů dané problematiky; já zde upozorním už jen na jeden. I když dospějeme k závěru, že eutanazie je alespoň v některých případech morálně ospravedlnitelná, neznamená to ještě, že můžeme mít zákon, který ji reguluje. Může tomu být tak, že zákon o eutanazii není prakticky možné napsat takovým způsobem, aby se pod něj vedle oněch morálně ospravedlnitelných případů nevešly i další, které už morálně ospravedlnitelné nejsou. Hříbek probírá zejména argument tzv. kluzkého svahu („povolíme-li tohle, nutně to povede k tomu, že povolíme i támhleto, a to zase povede k povolení něčeho dalšího ...“). Ten se dá, myslím, snadno odmítnout; ale jinak se domnívám, že má-li problém eutanazie nějaké úzké místo, pak leží právě tady.

Charakteristické je, že na zadní straně obálky knihy, kde se obvykle objevují pochvalná vyjádření od nějakých příslušných expertů, jsou v případě Hříbkovy knihy uvedena dvě vyjádření odborníků, která obě vyznívají jako „ač s autorem nesouhlasím, jeho knihu si stojím za přečíst“. Opravdu je v naší zemi tak málo lidí, kteří si myslí, že utrpení jenom pro utrpení je to nejhorší, co může člověka potkat, a že to může být horší než svobodně zvolená, klidná smrt? Tomu se mi nechce věřit.

Jaroslav Peregrin

Filosofický ústav Akademie věd ČR, v. v. i., Praha
peregrin@flu.cas.cz

Jiří Chotaš – Tereza Matějčková (eds.): An Ethical Modernity?¹

Hegel's Concept of Ethical Life Today

Critical Studies in German Idealism. Vol. 25.

Leiden – Boston, Brill 2020. X + 217 s.

Úvod

Hegellovo pojetí mravnosti v jeho *Základech filosofie práva* (1821) patří mezi velké a dosud ne zcela pochopené teorie novověkého praktického myšlení. Protínají se v něm etika, politika a právo a představuje jednu z posledních ryzích *filosofických* teorií společnosti. Navzdory četným útokům ze strany autorů, jako byli Karl

1 Translation © J. Chotaš. Pozn. red.